

การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์
ปฏิรูปการเรียนรู้
สู่
อนาคตประเทศไทย

ประเวศ วะสี
มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์

๑.

บุพบาท

- ประเทศไทยติดอยู่ในสภาวะวิกฤตเรื้อรัง ไม่มีพลังจะออกไปได้
วิกฤต ๖ ด้าน คือ เศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ศีลธรรม และการพัฒนา
คุณภาพคน
- การศึกษาควรเป็นพลังอันยิ่งใหญ่ที่พาไทยออกจากวิกฤต
แต่การศึกษากลับกลายเป็น ภาระ (load) แทนที่จะเป็นพลัง (energy) เช่น ทำให้ครู
จนลง (เป็นหนี้ ๑.๒ ล้านล้านบาท) ผู้ปกครองจนลง ประเทศจนลง
- เพราะในรอบ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมาไทยถือว่าการศึกษาคือการท่องวิชา
การเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ทำให้แยกส่วนตัดขาดจากความจริงของชีวิต เกิดความวิกล
วิการและหมดสภาพ
- เมื่อปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง ทุกสิ่งทุกอย่างก็
เปลี่ยนแปลง
- ชีวิตคือความสัมพันธ์ สัมพันธ์กับคนรอบข้าง สัมพันธ์กับชุมชนและคนอื่น ๆ
สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และชีวิตต้องมีการทำงาน มีรายได้
เพื่อยังชีวิต และสร้างเศรษฐกิจ
- การปฏิรูปการเรียนรู้โดยเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง นำไปสู่การเรียนรู้
ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) ในสถานการณ์ที่เป็น
จริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่สนุก ก่อให้เกิดความสุข เกิดสัมพันธภาพใหม่ทั้งดงาม
ระหว่างกัน สร้างความเข้มแข็งทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โลกทัศน์
วิถีคิด จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง
- จึงเรียก การเรียนรู้ที่ว่า **Transformative learning** หรือการเรียนรู้สู่การ
เปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน
- ฉะนั้น เมื่อปฏิรูปการเรียนรู้โดยเปลี่ยน จากเอาวิชาเป็นตัวตั้ง เป็นเอาความ
จริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง เอาวิชาเป็นตัวประกอบ ทุกสิ่งทุกอย่างก็เปลี่ยนไป
- เรามีโรงเรียนหลายพันแห่ง มีนักเรียนครู และผู้ปกครองเกี่ยวข้องหลายสิบล้านคน
ถ้าโรงเรียนทั้งหมดปฏิรูป การเรียนรู้ ก็จะเป็นจุดคานงัดยกระดับเศรษฐกิจ จิตใจ
สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม สุขภาพ การศึกษา ประชาธิปไตย ไปสู่ระดับใหม่ เพื่ออนาคต
ประเทศไทยที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

๒.

สังคมใหม่ / การเรียนรู้เก่า

สังคมปัจจุบันต่างไปจากสังคมโบราณโดยสิ้นเชิง สังคมโบราณเป็นสังคมง่าย ๆ ตรงไปตรงมา และไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง ตั้งแต่ ครั้งกรุงสุโขทัยถึงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สังคมก็ยังไม่ต่างกันมากนัก ความรู้เก่า ๆ ก็ยังใช้ได้ แต่ปัจจุบันสังคมเชื่อมโยงยาวไกลหลายมิติซับซ้อน และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เป็นระบบที่ซับซ้อน (Complex system) ยากที่จะเข้าใจ ยากที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่พัวพันกันยุ่งเหยิงและไกลไกล เมื่อแก้ไขปัญหาไม่ได้ ปัญหาต่าง ๆ ก็หมักหมมไปสู่สภาวะวิกฤต และออกจากสภา ะวิกฤตไม่ได้

การศึกษาโดยการท่องวิชา หรือเอาวิชาเป็นตัวตั้ง ไม่มีพลังที่จะออกจากวิกฤต

เพราะความจริงของชีวิต เชื่อมโยง เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง มีความหลากหลายแตกต่างกัน ส่วนวิชาเป็นอะไรอย่างหนึ่งที่ค่อนข้างตัดขาดตายตัวจากความจริงของชีวิต การศึกษาโดยการท่องวิชาทำให้ครูและผู้เรียน แยกตัวจากความเป็นจริงของชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม แยกมาอยู่กับห้องเรียนและหนังสือ เหมือนถูกขังคุกออกจากความเป็นจริงของสังคม คนติดคุยก่อมหมดศกยภาพที่จะสัมผัสความจริง และที่จะทำอะไร ๆ ให้ถูกต้อง

การศึกษาแบบนี้จึงลดทอนศกยภาพของคนไทยและประเทศไทย และจากการ ที่ครู เป็นหนี้ ๑.๒ ล้านล้านบาท สะท้อนให้เห็น การศึกษาพาจน คือ ครูก็จจน นักเรียนก็จจน ผู้ปกครองก็จจน ประเทศก็จจน

การศึกษาที่ดีควรจะทำให้ทุกคนหายจจน และประเทศหายจจน

๓.

ปฏิรูปการเรียนรู้ หัวใจของการปฏิรูปการศึกษา

มีความพยายามปฏิรูปการศึกษากันมานานมาก แต่ไม่ประสบความสำเร็จ
ได้แต่เปลี่ยนแปลงเล็กน้อยๆ ไม่มีผลใหญ่เปลี่ยนแปลงประเทศไทย และเมื่อพูดถึง การ
ปฏิรูปการศึกษาก็มักนึกถึงการปฏิรูปองค์กร แล้วก็จะถกเถียงทะเลาะกันไปพักใหญ่ ครั้น
มีการปฏิรูปองค์กรเกิดขึ้นจริง ๆ ก็จะมีวงประชุมแก่งแย่งไปดำรงตำแหน่งบริหารในองค์กรใหม่ ๆ
แล้วก็มักไม่มีอะไรเกิดขึ้น แล้วก็มาคิดปฏิรูปองค์กรกันใหม่อีกซ้ำซากวนเวียนกันอยู่อย่างนั้น
โดยไม่สามารถออกจากสภาวะวิกฤตการศึกษาไทย

หัวใจของการปฏิรูปการศึกษาคือ การปฏิรูปการเรียนรู้

ปฏิรูปการเรียนรู้ไม่ใช่ปฏิรูปหลักสูตร แต่เปลี่ยนตัวตั้งของการเรียนรู้ จากการเอาวิชา
เป็นตัวตั้งเป็นเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง

เมื่อปฏิรูปการเรียนรู้ โดยเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง ทุกสิ่งทุกอย่างก็
เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ใหม่ที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลง จึงได้ชื่อว่า
Transformative learning หรือการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (ขั้นพื้นฐาน) เปลี่ยนแปลง
ทั้งตัวตนและสัมพันธภาพ ซึ่งอาจกล่าวว่าเป็นเปลี่ยนแปลงใน ๓ ระดับ คือ

- การเปลี่ยนแปลงในตน (Personal transformation)
- การเปลี่ยนแปลงในองค์กร (Organizational transformation)
- การเปลี่ยนแปลงในสังคม (Social transformation)

๔.

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformative learning)

การปฏิรูปการเรียนรู้ มีหลายรูปแบบและเรียกชื่อต่าง ๆ กัน แต่แก่นแกนของมันคือ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน หรือการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง (Transformative learning) อาจเรียกสั้น ๆ ว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ แต่ต้องเข้าใจว่าการเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ใช่ change เพราะ transformation มีความหมายลึกกว่า change มาก ดังจะได้เห็นต่อไป

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ เป็นเครื่องมือที่ จะพามนุษยชาติออกจาก วิกฤตการณ์ปัจจุบัน

จำเป็นต้องใช้ในทุกขั้นตอนของชีวิต และในการพัฒนาทุกประเภท

ฉะนั้น จึงควรศึกษาทำความเข้าใจกันให้ดี ๆ อาจเริ่มต้นจากหนังสือ “การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง” โดยศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ที่มูลนิธิสยามกัมมาจลพิมพ์

ในประเทศไทยมีผู้ปฏิบัติการ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ ในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยจะใช้ชื่อนี้หรือไม่ใช้ก็ตาม ดังจะนำมาเล่าเป็นตัวอย่าง สักจำนวนหนึ่ง

กรณีที่ ๑ การพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาล

สรพ . (สถาบัน รับรอง คุณภาพ สถาน พยาบาล) ได้ทำการส่งเสริมสนับสนุน โรงพยาบาลทั่วประเทศให้พัฒนาคุณภาพ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพโรงพยาบาลมีมาก เช่น แพทย์ พยาบาล เภสัชกร เทคนิคการแพทย์ แม้แต่คนเข็นเปล ทุกคนมีความสำคัญทั้งสิ้น การพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาลต้องอาศัย การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action) ในสถานการณ์จริง

จะเรียนรู้โดยท่องวิชาก็ไม่พอที่จะทำให้คุณภาพดีขึ้น เพราะในการปฏิบัติมีแง่มุม ความเป็นจริงเฉพาะตัว เฉพาะจุด เฉพาะเวลาที่แตกต่างกันหลากหลาย

ต้องเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ๆ

โดยที่มีผู้เกี่ยวข้องหลายคน ใครจะเก่งคนเดียวก็ไม่มีทางทำให้งานสำเร็จ จึงต้อง เรียนรู้ร่วมกัน

ในการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อให้งานสำเร็จ เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน อย่างน้อย ๘ ประการ ดังนี้

- (๑.) **เคารพศักดิ์ศรี** คุณค่าความเป็นคนของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน นี่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่ง เพราะตามปรกติที่ต่างคนต่างอยู่ต่างคนต่างทำ ผู้คนมีความเหลื่อมล้ำกันมากในศักดิ์ศรีของความเป็นคน เช่น ระหว่างแพทย์กับพยาบาล หรือบุคลากรอื่น ความเหลื่อมล้ำทำให้เกิดความบีบคั้น ความเสมอภาคทำให้เกิดอิสรภาพ มาตรฐานภาพ ศักยภาพ และความสุข
- (๒.) **เคารพความรู้ในตัวคน** ทุกคนที่เกี่ยวข้อง แม้แต่คนชั้นเปเล เขาก็มีความรู้ในตัวที่ได้มาจากประสบการณ์และการทำงาน ตามปรกติเราติดอยู่ในมายาคติที่เคารพแต่ความรู้ในตำราไม่เคารพความรู้ในตัวคน มายาคติอันนี้ทำให้คนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีเกียรติ คนส่วนใหญ่ไม่มีเกียรติ แต่ถ้า เคารพความรู้ในตัวคน คนทั้งหมดก็มีเกียรติ ทำให้เกิดพลังทางสังคมมหาศาล การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติทำให้ก้าวข้ามมายาคติข้อนี้ไปสู่พลังสร้างสรรค์ร่วมกัน
- (๓.) **ต้องมีความเอื้ออาทรและจริงใจต่อกัน** ในสัมพันธภาพเชิงอำนาจผู้คนจะไม่จริงใจต่อกัน ไม่ใช่ความจริง ซ่อนข้อมูล แอบแทงข้างหลัง เป็นทุกขสัมพันธ์และทำ ลายความสร้างสรรค์ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติจะเกิดขึ้นได้ผู้คนต้องมีความเอื้ออาทร และจริงใจต่อกัน ซึ่งเป็นสุขสัมพันธ์และสร้างสรรค์อย่างยิ่ง
- (๔.) **เกิดความเชื่อถือไว้วางใจ (Trust)** ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยอาศัยคุณลักษณะ ๓ ประการดังกล่าวข้างต้น ทำให้เกิดความเชื่อถือไว้วางใจกัน ซึ่งมีค่าอย่างยิ่ง ทำให้เกิดความเบาสบาย ไม่เครียด มีความสุข ทำอะไรก็ง่ายไปหมด เกิดความสำเร็จได้ง่าย ตรงข้ามกับบรรยากาศของการขาดความเชื่อถือไว้วางใจกันซึ่งครองพื้นที่ทางสังคมอย่างกว้างขวาง ความเชื่อถือไว้วางใจกันซื้อไม่ได้ดี วยเงินแม้มากเท่าใด แต่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ
- (๕.) **เกิดมาตรฐาน สามัคคีธรรม และพลังทางสังคม** เมื่อมีความเสมอภาคความเอื้ออาทรและจริงใจต่อกัน ตลอดจนเชื่อถือไว้วางใจต่อกันจึงเกิดมาตรฐานอย่างลึกซึ้ง เกิดสามัคคีธรรม และพลังทางสังคม ซึ่งตามหน่วย งานต่าง ๆ เดิมไม่มี มีแต่ความแตกแยก ขัดแย้ง ไม่สร้างสรรค์
- (๖.) **เกิดปัญญาาร่วม (collective wisdom) และนวัตกรรม** เมื่อหลายคนมารวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ ย่อมนำไปสู่การเกิด **ปัญญาาร่วม** ซึ่งรวมเรื่องความรู้ของปัจเจกบุคคล นอกจากนั้นการที่คนหลายคนที่มีความรู้ ประสบการณ์ มุมมองที่แตกต่างหลากหลายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติย่อมทำให้ **นวัตกรรม** โผล่ปรากฏขึ้น **ปัญญาาร่วม** และนวัตกรรมทำให้ก้าวล่วงความติดขัดในเรื่องยากๆ

(๗.) ทำให้ฝาคความยากไปสู่ความสำเร็จได้ ในยุคสมัยแห่งความซับซ้อนเต็มไปด้วยเรื่องยากๆ ที่วิธีการเดิมๆ หรือการเรียนรู้แบบเก่าๆ ใช้ไม่ได้ผล ทำให้มนุษย์เกิดความท้อแท้ สิ้นหวัง กระบวนการเรียนรู้ใหม่ หรือการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติที่กำลังกล่าวอยู่นี้ ซึ่งอาจ เรียกว่าเป็น “กระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา ” (New Development Paradigm) เพราะคุณสมบัติดังกล่าว มาข้างต้น เป็นเครื่องมือฝาคความยาก และทำให้ทำเรื่องยากๆ ความสำเร็จได้

(๘.) เกิดความสุขอย่างยิ่ง ...ประดุดบรรลุนิพพาน การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำดังกล่าวมา อันประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐานของโลกทัศน์ วิธีคิด จิตสำนึก ความเสมอภาค ภราดรภาพ พลังทางสังคม พลังทางปัญญา และผลสำเร็จในงาน ทำให้สมาชิกทุกคนเกิดความสุขอย่างยิ่ง บางคนอธิบายว่าเป็นความสุขประดุดบรรลุนิพพาน

ลองพิจารณาการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐาน ๘ ประการ ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ว่าเป็นของวิเศษสักเพียงใด ที่ความรู้สึกรู้สึกคิดจิตใจเปลี่ยนไปหมด เกิดสัมพันธภาพใหม่กับเพื่อนมนุษย์ เกิดปัญญาและความสำเร็จ เกิดความสุขอย่างท่วมท้น มีหมวดธรรมที่เรียกว่า อปริหานิย ธรรม หรือธรรมะเพื่อความเจริญ ถ้าย่เดียวที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเป็นอันมาก ก็เป็นหมวดธรรมเพื่อการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำเป็นทั้งหลักธรรมเพื่อความเจริญถ้าย่เดียวที่รู้มาแต่โบราณกับได้รับการทดลองค้นคว้าพัฒนาเป็นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ (Transformative learning) ในปัจจุบัน

กระบวนการรับรองคุณภาพโรงพยาบาลประสบความสำเร็จโดยรวดเร็วและขยายตัวไปทั่วประเทศ ผู้ปฏิบัติเต็มไปด้วย ความปีติสุข กระตือรือร้นที่มาร่วมประจําปีอย่างท่วมท้น ซึ่งถ้าไม่อันประดุดไว้ก็จะทะเลหมีนคน

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงยังมีในงานอื่นๆ มาก เช่น

กรณีที่ ๒ กาวิจัยในงานประจำ (Routine to Research หรือ R2R)

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาลได้ทำโครงการส่งเสริมการทำงานประจำให้เป็นงานวิจัยมา ๗ – ๘ ปี ีความสำเร็จมาก ขยายตัวโดยรวดเร็ว เพราะแก่นแกนก็คือการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชั้นพื้นฐาน ๘ ประการดังกล่าว งานประจำเป็นงานที่ต้องทำอยู่แล้ว มีมากที่สุด แต่ผู้คนมักถูกดูถูกว่าเป็น “รูตีน” นำเบื้อหนายไม่มีคุณค่า แต่เมื่อทำให้เป็นการวิจัยที่สร้างปัญญาและทำให้งาน ประจำมีประโยชน์มากขึ้นและ ผู้ที่เกี่ยวข้องมีความสุข ลองนึก ถึงงานประจำต่างๆ เช่น การเรียนการสอน งานประจำของตำรวจ งานประจำของพนักงานเจ้าหน้าที่ต่างๆ ถ้ากลายเป็นการวิจัย หรือการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ

ผลกระทบต่อคน และผลของงานจะมหาศาลเพียงใด R2R หรือ Routine to Research จึงเป็นเรื่องที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ ที่ใหญ่ที่สุด

กรณีที่ ๓ Context – Based Learning นายแพทย์ยงยุทธ พงษ์สุภาพ ใน สปสช. ส่งเสริมสิ่งที่เรียกว่า Context – Based Learning หรือ CBL ในระบบบริการสุขภาพอันกว้างใหญ่ ต้องมีการพัฒนากำลังคนจำนวนมาก วิธีการกระแสหลัก คือส่งไปอบรมในหลักสูตรตามสถาบันต่างๆ ซึ่งมักไม่สอดคล้องกับงาน CBL คือ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง เรื่องนี้จะซ้อนทับกับการพัฒนาคุณภาพบริการ และการวิจัยในงานประจำที่กล่าวในกรณีที่ ๑ และ ๒ ข้างบนเป็นอย่างมาก เป็นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ๘ ประการ เช่นเดียวกัน

กรณีที่ ๔ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มีผู้ส่งเสริมกันมาระยะหนึ่งแล้ว โดยเฉพาะ สคส. (มูลนิธิสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม) ซึ่งยึดหลักการเห็นคุณค่าความรู้ความชำนาญที่มีอยู่ในตัวคนแต่ละคน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในทางอย่างใดอย่างหนึ่ง ขยายตัวต่อยอดไปสู่ความสำเร็จ ที่จริงก็เป็นกา รเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน ๘ ประการนั่นเอง

กรณีที่ ๕ กระบวนการชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการชุมชนเข้มแข็งซึ่งส่งเสริมโดยองค์กรต่างๆมาหลายสิบปีแล้ว เช่น โดยมูลนิธิบูรณะชนบท มูลนิธิพัฒนาอีสาน องค์กรพระแคชอลิก องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ สถาบันชุมชน ท้องถิ่นพัฒนา พอช. สสส. ฯลฯ ก็คือการรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ หรือการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ชุมชนเข้มแข็งเป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในยุทธศาสตร์ประชารัฐเพื่อความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากของรัฐบาลที่กำลังขับเคลื่อนอยู่นี้ ก็ต้องอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น

กรณีที่ ๖ คำตอบอยู่ที่อำนาจขององค์กรประชาชน โครงการผู้นำแห่งอนาคตกำลังจะพิมพ์หนังสือออกมาเล่มหนึ่ง ชื่อ “คำตอบอยู่ที่อำนาจขององค์กรประชาชน” มีประชา หุตานุวัตร เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้บันทึก ๑๘ กรณีตัวอย่างของสถานการณ์ความเป็นจริงที่ยาก เช่น การไล่ที่ในสลัม คนใต้สะพาน คนไร้บ้าน การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูตลาดร้อยปี สามชุก การจัดระบบชุมชนในพื้นที่สีนํ้ามิ ฯลฯ เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องยากๆที่อำนาจรัฐไม่สามารถแก้ไขได้ ในกรณีที่บันทึกไว้ ๑๘ กรณีนี้ ได้เกิดการก่อตัวขึ้น (Self - organized) ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เข้ามาเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และดึงคนอื่นๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด เข้ามาเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานและความสำเร็จ บรรณาธิการกลุ่มปฏิบัติที่เกิดขึ้นว่าเป็นองค์กรประชาชน และเห็นว่า

มีอำนาจแห่งความสำเร็จสูงจึงตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “คำตอบอยู่ที่อำนาจขององค์กรประชาชน” และแถมว่า “ปฏิรูปสังคมไทยต้องเริ่มต้นที่นี่”

กรณีที่ ๗ เมื่อโรงเรียนเล็ก ๆ ปฏิรูปการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างก็เปลี่ยนไป

โรงเรียนบ้านทุ่งยาวคำโปรย อ.กันทรลักษณ์ จ.ศรีสะเกษ ห่างจากชายแดนไทย – กัมพูชา ๘ กิโลเมตร เดิมก็เหมือนโรงเรียนทั้งหลาย คือเป็นโรงเรียนท่องหนังสือ ตัดขาดจากชีวิต แต่เมื่อปฏิรูปการเรียนรู้ จากการเอาวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นเอาความจริงของชีวิตเป็นตัวตั้ง ทุกสิ่งทุกอย่างก็เปลี่ยนไป มีชีวิตชีวา และเปลี่ยนจากทุกข์เป็นสุข เกิดการเรียนรู้ร่วมกันหมดทั้งชุมชน เพราะชีวิตคือการเชื่อมโยง เอาเรื่องดี ๆ มาพูดคุยกันมาร่วมกันทำ ความสุข ความสร้างสรรค์ สติปัญญา กิ่งอกงาม

กรณีที่ ๘ มีชัย วีระไวทยะ – โรงเรียนเป็นธุรกิจเพื่อสังคม (Social Enterprise)

คุณมีชัย วีระไวทยะ เป็นนักนวัตกรรมสังคม เมื่อทำโรงเรียนมีชัยพัฒนาที่บุรีรัมย์ก็ไม่คิดว่าโรงเรียนควรจะยากจนและจนตรอกอีกต่อไป ทำโรงเรียนให้คึกคักมีชีวิตชีวา มีสีสันสดใส แม้แต่ต้นไม้รอบ ๆ โรงเรียนนักเรียนยังช่วยกันทาสีได้ และทำโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้จากการสร้างอาชีพสร้างรายได้ จากเกษตรกรรม การช่าง ศิลปหัตถกรรม วิสาหกิจชุมชนและการค้าขาย สร้างรายได้ให้แก่ โรงเรียน ครู นักเรียน ผู้ปกครอง โรงเรียน กลายเป็นธุรกิจเพื่อสังคมที่สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ การเรียนรู้จากการทำงานมีรายได้ ยังพัฒนาพฤติกรรมที่สร้างสรรค์ เช่น ถ้าขยันจะมีรายได้มากขึ้น ถ้าอดทนจะมีรายได้มากขึ้น ถ้ารับผิดชอบจะมีรายได้มากขึ้น ถ้าทำงานให้ประณีตจะมีรายได้มากขึ้น ถ้าแสวงหาความรู้ทำให้ทำงานได้ดีขึ้น และมีรายได้มากขึ้น ฯลฯ การเรียนรู้จากการทำงานมีรายได้จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตัวตน

คุณอิสระ ว่องกุศลกิจ ประธานสภาหอการค้า แห่งประเทศไทยคนปัจจุบัน เป็นเจ้าของอุตสาหกรรมน้ำตาลมิตรผล ซึ่งเป็นบริษัทอุตสาหกรรมน้ำตาลที่ใหญ่เป็นที่ ๒ ในโลก และเป็นบริษัทที่ได้รับรางวัลระดับโลกว่าใส่ใจสังคมและสิ่งแวดล้อม **คุณอิสระเป็นลูกคนจน** แม้เป็นผู้หญิงจีนที่ไม่รู้หนังสือและจนมาก ทำไร่อยู่ที่ย้ายกระบอก อาศัยความขยันและความประหยัดทำมาหากินและเลี้ยงลูกมา จนลูกกลายเป็นมหาเศรษฐี **การเรียนรู้จากการทำงานสำคัญมากต่อการสร้างเศรษฐกิจและบุคลิกภาพ**

ถ้าเราต้องการให้การศึกษากลายเป็นพลังทางเศรษฐกิจและสร้างบุคลิกภาพที่ดี องค์กรปฏิรูปการเรียนรู้ จากการเอาการท่องเที่ยวเป็นตัวตั้ง เป็นการเรียนรู้จากการลงมือทำ

การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ ยังมีผู้ใช้ในสถานการณ์ต่างๆในโลกอีกมากรวมทั้งแก้ไขความขัดแย้งรุนแรงใหญ่ๆ ในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง ต้องมีผู้ส่งเสริมกระบวนการ ซึ่งเป็นผู้มีทักษะในการส่งเสริม ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องการเข้ามารวมตัวร่วมคิดร่วมทำ และรวมตัวร่วมคิดร่วมทำกัน เป็น บุคคลเช่นนี้ในทางสากลเรียกว่า facilitator ไทยเรียกว่า “กระบวนการ” บ้าง “คุณอำนวย” บ้าง คือเป็นผู้ช่วยหรืออำนวยให้เกิดกระบวนการ (เรียนรู้ร่วมกัน) อีกชื่อหนึ่งที่อาจใช้คือ “อำนวยกระบวนการ” หรือสั้นๆว่า “อำนวยกร”

จากการปฏิรูปการเรียนรู้ในบริบทต่างๆในประเทศไทยได้เกิด “คุณอำนวย ” หรืออำนวยกรขึ้นจำนวนหนึ่งแล้วซึ่งจะมาเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนได้

๕.

การปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย

การปฏิรูปการศึกษาโดยการปฏิรูปการเรียนรู้ในครั้งนี้จะไปบรรจบกับการปฏิรูป ๒
อย่างที่น่าไปก่อนแล้วและกำลังดำเนินอยู่ เป็นบรรจบครบ ๓ หรือไตรปฏิรูป

- (๑.) ปฏิรูประบบสุขภาพ
- (๒.) ปฏิรูปฐานของประเทศเข้มแข็ง (ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็ง)
- (๓.) ปฏิรูปการศึกษา – ปฏิรูปการเรียนรู้

ไตรปฏิรูป มีการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน
(Transformative learning) เป็นตัวขับเคลื่อน

ไตรปฏิรูปนี้จะเชื่อมโยงและเสริมกำลังกัน ทำให้ประเทศไทยเข้มแข็ง สมดุล และ
ยั่งยืน การปฏิรูประบบสุขภาพซึ่งนำไปก่อนนั้นได้สร้างเครื่องมือไว้หลายอย่าง เช่น สวรส.
สสส. สปสช. สช. สรพ. ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปฐานของประเทศหรือชุมชนท้องถิ่น
เข้มแข็ง ดังที่รัฐบาลในปัจจุบันกำลังขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ประชารัฐสร้างความเข้มแข็ง
เศรษฐกิจฐานราก ความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากมีความสำคัญยิ่งต่อการมีสุขภาวะ
ของคนทั้งมวล ระบบการศึกษาควรทำให้เศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็ง เศรษฐกิจฐานราก
เข้มแข็งก็ช่วยพัฒนาการศึกษา

การปฏิรูปการเรียนรู้จำเป็นต้องเกิดขึ้นกับคนทั้งหมด (Learning Reform for All = LRA)

แต่ในที่นี้จะจำกัดอยู่เฉพาะในโรงเรียนและในมหาวิทยาลัย

ควรมีการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนทั้งหมด และในมหาวิทยาลัยทั้งหมด

หากมหาวิทยาลัยต้องการเป็นเสาหลักของแผ่นดิน หรือปัญญาของแผ่นดิน หรือต้องการทำอะไรที่สำคัญอย่างยิ่งยวดที่จะเป็นจุดหมายทางประวัติศาสตร์ ควรทำเรื่อง **ปฏิรูปการเรียนรู้** และพยายามทำความเข้าใจ Transformative learning ให้ดี เพราะการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานจะยกมนุษยชาติขึ้นไปสู่ระดับใหม่ให้สามารถฝ่าความยากของวิกฤตอารยธรรมปัจจุบันไปสู่ชีวิตใหม่ที่ดีกว่า

๖.

โครงสร้างการทำงานทางยุทธศาสตร์ ปฏิรูปการเรียนรู้

- (๑.) เป้าหมาย โรงเรียนทั้งหมด มหาวิทยาลัยทั้งหมด
- (๒.) ข้อมูลข่าวสารและการสื่อสารเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ มีการรวบรวมความรู้เรื่อง การปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งในและต่างประเทศ ทำการสำรวจว่ามีการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ใดบ้าง มีการทำข้อมูลอย่างดีเพื่อเผยแพร่ รวมทั้งรวบรวมรายชื่อผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้ มีการสร้างนักเขียนที่เชี่ยวชาญเรื่องการปฏิรูปการเรียนรู้ การสื่อสารเรื่องการปฏิรูป การเรียนรู้ออกไปอย่างกว้างขวางในรูปแบบต่างๆ จะทำให้เกิดการตระหนักรู้ของสังคม และของผู้ปฏิบัติเพื่อร่วมขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยต่างๆ ควรเริ่มต้นที่ตรงนี้ คือ ค้นคว้าหาความรู้ และสร้างข้อมูลข่าวสาร เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้
- (๓.) จัดการประชุมเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้เล็กหรือใหญ่ ทั้งในส่วนกลางและ ต่างจังหวัด เพื่อขยายความเข้าใจเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้ในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้อง
- (๔.) ภาคิพัฒนานโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ องค์กรนโยบาย เช่น กระทรวงศึกษาธิการ สภาการศึกษา คณะกรรมการการอุดมศึกษา อบจ. ควรทำงานเป็นภาคีกับองค์กรอื่นๆ ที่สนใจส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ เช่น สสค. สคส. สสส. มูลนิธิสยามกัล มาจล มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์ ฯลฯ และมีการประชุมภาคิพัฒนานโยบายปฏิรูปการเรียนรู้เป็นประจำเพื่อขับเคลื่อนนโยบายจะเรียกว่าภาคิปฏิรูปการเรียนรู้ก็ได้
- (๕.) ในแต่ละจังหวัดองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น กระทรวงศึกษาธิการ หอการค้า จังหวัด และมหาวิทยาลัยที่ทำงานกับจังหวัดนั้น ร่วมกันส่งเสริมการปฏิรูปการ เรียนรู้ในโรงเรียนให้ขยายตัวไปจนเต็มพื้นที่ ทั้งนี้อาจมีการสร้างกลไกจังหวัด จะ เรียกว่าสภาการศึกษาจังหวัด หรือสมาคม หรือมูลนิธิ หรือภาคิ ก็สุดแล้วแต่จังหวัด ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ซึ่งทำงานในพื้นที่ ๒ จังหวัด คือ นครนายกกับสระแก้ว ควรร่วมมือกับ อบท. ทั้ง ๒ จังหวัด หอการค้าจังหวัด และ กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีภาคิอื่นหนุนช่วย น่าจะส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ใน โรงเรียนทุกโรงเรียนในทั้ง ๒ จังหวัด ดังนั้นเป็นต้น มหาวิทยาลัยอื่นก็ทำได้เช่นเดียวกัน เช่น มหาวิทยาลัยนครพนม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ฯลฯ

(๖.) **สถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้** ควรมีการรวมตัวกันของผู้ที่มีฉันทะ วิริยะ และ ทักษะในการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นกลุ่มๆจะเรียกว่าสถาบันวิจัยและพัฒนาการเรียนรู้ หรือไม่ก็ได้ จะอยู่ในมหาลัทธิก็ได้ ระหว่างมหาลัทธิก็ได้ เป็นมุขนิธิก็ได้ อยู่กับองค์กร ปกครองส่วน ท้องถิ่น หรือองค์กรธุรกิจ หรือเป็นอิสระก็ได้ หรืออยู่กับสมาคมครู และ ผู้ปกครองก็ได้ เป็นผู้เกษีย ณะอายุแล้วก็ได้ กลุ่มเหล่านี้ยิ่งมากยิ่งดี ส่งเสริมหรือเป็นพี่ เลี้ยงโรงเรียนต่างๆให้ปฏิรูปการเรียนรู้ กลุ่มเหล่านี้เป็น **ตัวช่วย** ให้การปฏิรูปใน โรงเรียนเกิด ง่ายขึ้นและดีขึ้น อาจทำหน้าที่ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่าง โรงเรียนและผู้บริหารส่วนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ กลุ่มตัวช่วยหรือสถาบันวิจัย และพัฒนาการเรียนรู้ควรกระจายจัดกระจายทั่วประเทศ และเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อยอดความรู้ความชำนาญในการส่งเสริมการ ปฏิรูปการเรียนรู้ ให้ยิ่ง ๆขึ้นไป ทั้งหมดจะมีความสุขอย่างยิ่ง เพราะการเรียนรู้ที่ดี คือการเรียนรู้ร่วมกัน ในการปฏิบัติในสถานการณ์จริง ยังให้เกิดสุขแก่ทุกฝ่าย

(๗.) **มหาวิทยาลัยกับการปฏิรูปการเรียนรู้** รัฐบาลมีนโยบายให้มหาวิทยาลัยปฏิรูปการ เรียนรู้ คณะกรรมการ การ อุดมศึกษา ที่ประชุมอธิการบดี ภาควิชาปฏิรูปการเรียนรู้ สนับสนุนมหาวิทยาลัยให้ปฏิรูปการเรียนรู้ สภามหาวิทยาลัยออกนโยบายปฏิรูปการ เรียนรู้ มหาวิทยาลัยมีเจตยให้อาจารย์และนักวิชาการจากทุกคณะ/สถาบัน แสวงหาว่า การเรียนรู้ที่ดีคืออะไร ถือเป็นภารกิจก็ได้ นั่นคือ **อาจารย์ทั้งมหาวิทยาลัย วิจัยค้นคว้าว่าการเรียนรู้ที่ดีคืออะไร** โดยค้นหาค้นคว้าทั้งโลกรวมทั้ง ประเทศไทยด้วย อาจจัดชุดของการประชุมสัมมนาเรื่องปฏิรูปการเรียนรู้ตลอดปี ใช้เวลาประมาณ ๑ ปี ครั้ง มหาวิทยาลัยจะได้ **องค์ความรู้** เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่ดีทั้งโลก และเกิด **บุคคล** ที่มี ฉันทะวิริยะอย่างแรงกล้าขึ้นมาจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะกลายเป็น**ผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้** เมื่อมหาวิทยาลัยมีทั้งนโยบาย **องค์ความรู้** และ**ผู้เชี่ยวชาญการเรียนรู้** ก็อยู่ในฐานะ จะปฏิรูปการเรียนรู้อย่างน้อย ๓ อย่าง ดังต่อไปนี้

(๑) ปฏิรูปการเรียนรู้ในทุกคณะ/สถาบัน

(๒) จัดหลักสูตรปริญญาตรี Liberal Arts ซึ่งต่อไปจะมาแทนที่หลักสูตรปริญญาตรี แบบแยกส่วนที่มีเต็มประเทศ

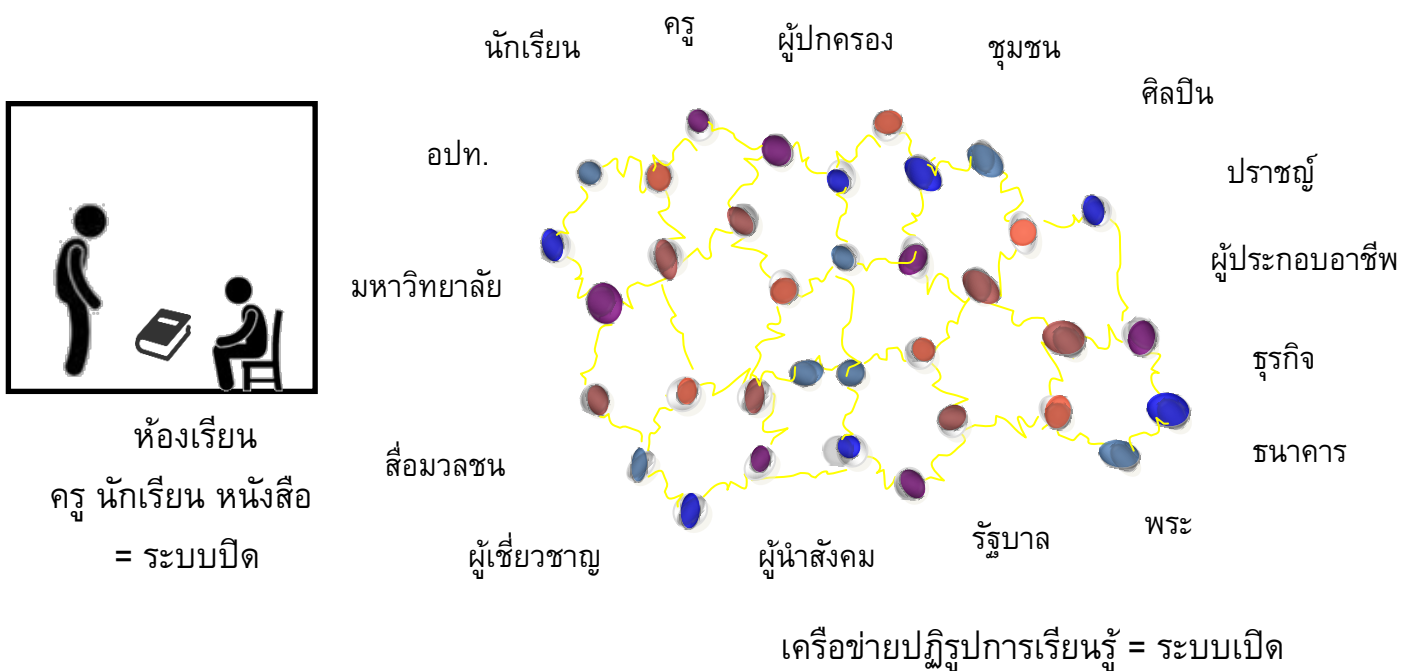
(๓) ช่วยกันปฏิรูปการเรียนร้นอกมหาวิทยาลัย เช่น ส่งเสริมสนับสนุนโรงเรียนใน พื้นที่จังหวัดที่มหาวิทยาลัยทำงานด้วยให้ครบทุกโรงเรียน

ลองนึกภาพถ้ามหา วิทยาลัยทั้งหมดปฏิรูปการเรียนรู้ และส่งเสริมสนับสนุนการปฏิรูป การเรียนรู้ในโรงเรียนทั้งหมด จะมีผลมหาศาลเพียงใด

(๘.) **แนวร่วมปฏิรูปการเรียนรู้ อันกว้างขวาง - เครือข่ายปฏิรูปอัน ไพศาล** การทำให้ การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ (National Agenda) ต้องสร้างแนว ร่วมปฏิรูปการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง คณะทำงานยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ (คยร.) ควรใช้เวลาอธิบายให้บุคคล และองค์กรต่าง ๆ ทั่วทั้งถึงคุณค่าของการปฏิรูป การเรียนรู้ จนทนไม่ไหวที่จะไม่ทำอะไร เช่น ไปที่สำนักงานของสถานีโทรทัศน์ และ สำนักงานหนังสือพิมพ์บางแห่ง อธิบายจนคนทั้งหมด ตั้งแต่ CEO จนถึงพนักงานเกิด ความซาบซึ้งจนเข้าร่วม

ในการประชุมสัมมนาต่าง ๆ เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ ควรเชิญคอลัมน์นิสต์ ผู้ใหญ่ หรือผู้ดำเนินรายการที่มีชื่อเสียงมาเป็นประธาน หรือผู้ดำเนินรายการ ชวน สถานีโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์บางฉบับมาเป็นภาคีปฏิรูปการเรียนรู้ ชวนศิลปิน ผู้นำ ทางสังคมประเภทต่าง ๆ นักเขียน เข้าร่วมการปฏิรูปการเรียนรู้ เป็นแนวร่วมอัน กว้างขวาง และเกิดโครงสร้างของกระบวนการเป็น **เครือข่ายปฏิรูปการเรียนรู้อัน ไพศาล**

รูปข้างล่างแสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่าง **ห้องเรียน** ซึ่งเป็นระบบปิด กับ **เครือข่ายการเรียนรู้** ซึ่งเป็นระบบเปิด ห้องเรียนนั้นจำกัดและตัดขาดให้นักเรียนกับครูมาอยู่ กับหนังสือ ซึ่งเป็นสภาพจำกัด ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพทั้งของนักเรียนและของครู แต่ใน โครงสร้างเครือข่ายไม่มีใครมีอำนาจเหนือใคร แต่เข้ามาสัมพันธ์ด้วยการเรียนรู้ร่วมกันในการ ปฏิบัติ ปริมาณการเรียนรู้มหาศาล ขยายตัวต่อยอดไปเรื่อย ๆ สนุก และสร้างสรรค์ยิ่ง

เครือข่ายปฏิรูปการเรียนรู้จะขยายตัวและพัฒนาคุณภาพขึ้นเรื่อยๆตลอดไป ส่งผลให้ เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานทั่วประเทศ

(๙.) **รัฐบาลกับนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้**

นายกรัฐมนตรีของรัฐบาลต่อไปทุกรัฐบาลต้องเป็นผู้ที่เข้าใจ และประกาศการปฏิรูปการเรียนรู้เป็นนโยบายของรัฐบาล เพื่อกระตุ้นให้กระบวนการปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งหมด ตั้งแต่ (๑) ถึง (๘) ที่กล่าวมาข้างต้นมีการตื่นตัวและกัมมันตะ

คณะทำงานยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ต้องหาทางอธิบายให้นายกรัฐมนตรีเข้าใจแจ่มแจ้ง มีการจัดประชุมใหญ่เรื่องนโยบายของรัฐบาลในการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยมีนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ ปาฐกถา นำ แสดง ทิศทางนโยบาย มีสื่อมวลชนถ่ายทอดไปทั่วประเทศถ้ามีการทำงานทางโครงสร้างที่กล่าวพอสมควร ไม่น่าจะเป็นเรื่องยากที่จะจัดประชุมแห่งชาติเรื่องนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ของรัฐบาลให้ประสบผลสำเร็จ

ควรมีการจัดประชุมเช่นนี้อย่างน้อย ๑ ครั้ง เมื่อมีนายกรัฐมนตรีคนใหม่

๗.

กลไกปฏิรูปการเรียนรู้

กลไกปฏิรูปการเรียนรู้น่าจะมีประมาณ ๕ อย่าง ดังนี้

- (๑). **ภาคีปฏิรูปการเรียนรู้กลาง** ประกอบด้วยบุคคล และองค์กรต่างๆที่สนใจปฏิรูปการเรียนรู้ มาก่อตัว (self - organized) กันขึ้น และพบกันเป็นประจำ มีการประชุมภาคี เพื่อขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนรู้ อย่างน้อยเดือนละ ๑ ครั้ง ดังที่เกิดขึ้นแล้ว
- (๒). **คณะทำงานยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้** ในการทำงานของภาคีปฏิรูปการเรียนรู้ จะมีบุคคลบางคนจากองค์กรสมาชิกที่มีฉันทะและทักษะในการทำงานยุทธศาสตร์ รวมตัวกันเป็นคณะทำงานยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ ทำหน้าที่บริหารยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้
- (๓). **ภาคีปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัด** ซึ่งอาจเรียกว่าภาคี หรือสภาการศึกษาจังหวัด หรือ สมาคม หรือมูลนิธิ หรือชื่ออื่นๆ
- (๔). **ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิรูปการเรียนรู้** เมื่อทำงานไปสักระยะหนึ่ง หากภาคีเห็นเป็นการสมควร อาจจัดให้มีระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการปฏิรูปการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนกลไก (๑) - (๓) ข้างต้น
- (๕). **เครือข่ายปฏิรูปการเรียนรู้** อันเป็นเครือข่ายของผู้ปฏิบัติ และผู้ส่งเสริมสนับสนุนด้วยประการต่างๆ ดังที่กล่าวในข้อที่ (๘) ตอนที่ ๖

อาจมีกลไกอื่นๆเพิ่มเติม หรือต่างไปจากนี้ ซึ่งจะปรากฏขึ้นเองในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์

๘.

สรุป

ปฏิรูปการเรียนรู้สู่อนาคตประเทศไทย

ประเทศไทยติดอยู่ในสภาวะวิกฤตเรื้อรัง ระบบการศึกษาปัจจุบันที่ใช้มา ๑๐๐ ปีเศษ ที่เน้นการท่องจำวิชา ล้าสมัยไม่สามารถพัฒนาคุณภาพคนและคุณภาพประเทศได้อีกต่อไป การปฏิรูปการศึกษาควรจะเน้น ที่การปฏิรูปการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่ดีสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) ทั้งโลกทัศน์ วิธีคิด จิตสำนึก ทักษะ และการสร้างสัมพันธภาพใหม่ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงฯ (Transformative learning) สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานอย่างน้อย ๘ ประการด้วยกัน อันก่อให้เกิดความเสมอภาค มาตรฐานภาพ สามัคคีธรรม พลังทางสังคม พลังทางปัญญา พลังแห่งการ ฝ่าความยาก ไปสู่ความสำเร็จ และเกิดความสุขประดุจบรรลุนิพพาน

จึงควรทำให้การปฏิรูปการเรียนรู้เป็นระเบียบวาระแห่งชาติ มีการขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ปฏิรูปการเรียนรู้ ให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้ในระบบการศึกษาโดยทั่ว ตลอด นั่นคือ มหาวิทยาลัยทุกมหาวิทยาลัยปฏิรูปการเรียนรู้ โรงเรียนทุกโรงเรียนปฏิรูปการเรียนรู้

การปฏิรูปการเรียนรู้ดังกล่าวจะเป็นจุดคานงัดการพัฒนาประเทศไปสู่อนาคตที่พ้น ไปจากความยากจน ลดความเหลื่อมล้ำ ก้าวหน้า มั่นคง ยั่งยืน